

Залізко В. Д.

д.е.н., доцент

*директор Міжнародного інноваційного центру,
професор кафедри економіки підприємства
Університету державної фіскальної служби України
e-mail: zalizko@iicenters.com,*

Салаєв К. Г.

керівник відділу стратегічного розвитку банку

«AzerGold» CJSC,

Азербайджан:

e-mail: kanan.salayev@yahoo.com,

Попрозман Н. В.

д.е.н., доцент,

професор кафедри інформаційних і дистанційних технологій,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, Україна

e-mail: poprozman@nubip.edu.ua

ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА АЗЕРБАЙДЖАНУ В КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Анотація. У статті досліджено основні підвалини національної, економічної та фінансової безпеки Азербайджанської Республіки. Визначено основні принципи забезпечення економічної безпеки, національні інтереси Азербайджану. Акцентовано увагу на основних загрозах в економічній та фінансовій сфері. Встановлено, що до цих загроз варто віднести також криміналізацію економічних відносин, зростання організованої злочинності, збільшення масштабів тероризму, загострення міжнаціональних і ускладнення міжнародних економічних відносин. Виокремлено заходи, що використовуються на сучасному розвитку країни для забезпечення економічної та фінансової безпеки. Підведено підсумки азербайджанських економічних реформ. Встановлено, що економічна та фінансова безпека в умовах розвитку ринкової економіки в Азербайджані має базуватись на формуванні дієвого інституційного забезпечення та середовища. Важливішим є зосередження на передбаченні та усуненні небезпек в інституційних перетвореннях, а також створення умов для ефективного функціонування економічних суб'єктів. Проілюстровано стадію розвитку Азербайджану в Індексі глобальної конкурентоспроможності. Запропоновано заходи, що дадуть можливість знизити частку базових умов, зокрема інституційних, і перейти до підвищення ролі чинників ефективності та інновацій з метою забезпечення економічної та фінансової безпеки країни.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, фінансова безпека, зростання, розвиток, держава, інституційне забезпечення, конкурентоспроможність.

Формул: 1; рис.: 1; табл.: 3; бібл.: 19.

Zalizko V. D.

Doctor of Economics, Associate Professor

Director in The International Innovation Center,

Professor of the Department of Enterprise Economics

University of State Fiscal Service of Ukraine,

Ukraine

e-mail: zwd@ukr.net

Kanan S. H.

Head of Strategy at «Azer Gold» CJSC

Azerbaijan

e-mail: kanan.salayev@yahoo.com

Poprozman N. V.
Doctor of Economics, Associate Professor
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Professor of the Department of Information and Distance Technologies,
Ukraine
e-mail: poprozman@nubip.edu.ua

ECONOMIC AND FINANCIAL SECURITY OF AZERBAIJAN IN THE CONTEXT OF INSTITUTIONAL CONVERGATIONS

Abstract. The article analyzes the basic principles of the national, economic and financial security of the Republic of Azerbaijan. The basic principles of ensuring economic security, national interests of Azerbaijan are determined. The focus is on major threats in the economic and financial area. It is established that these threats also include the criminalization of economic relations, the growth of organized crime, the increase in the scale of terrorism, the intensification of interethnic and the complication of international economic relations. The measures used in the modern development of the country to ensure economic and financial security are singled out. The results of Azerbaijani economic reforms are summed up. It has been established that economic and financial security in the conditions of development of a market economy in Azerbaijan should be based on the formation of effective institutional support and environment. It is more important to focus on anticipating and eliminating the dangers of institutional transformation, as well as creating conditions for the effective functioning of economic entities. The stage of development of Azerbaijan in the Global Competitiveness Index is illustrated. Proposals are being made to reduce the share of basic conditions, in particular institutional ones, and move on to increase the role of factors of efficiency and innovation in order to ensure the country's economic and financial security.

Keywords: national security, economic security, financial security, growth, development, state, institutional provision, competitiveness.

JEL Classification: E61.

Formulas: 1; fig.: 1; tabl.: 3; bibl.: 19.

Зализко В. Д.
д.э.н., доцент,
директор Международного инновационного центра,
профессор кафедры экономики предприятия
Университета государственной фискальной службы Украины,
e-mail: zwd@ukr.net

Салаев К. Г.
Руководитель отдела стратегического развития банка «Azer Gold» CJSC, Азербайджан
e-mail: kanan.salayev@yahoo.com

Попрозман Н. В.
доктор экономических наук,
профессор кафедры информационных и дистанционных технологий,
Национальный университет наук о жизни и окружающей среды Украины,
Украина
e-mail: poprozman@nubip.edu.ua

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ И ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ АЗЕРБАЙДЖАНА В КОНТЕКСТЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ

Аннотация. В статье исследованы основные устои национальной, экономической и финансовой безопасности Азербайджанской Республики. Определены основные принципы обеспечения экономической безопасности, национальные интересы Азербайджана. Акцентировано внимание на основных угрозах в экономической и финансовой сфере. Установлено, что к этим угрозам следует отнести также криминализацию экономических

отношений, рост организованной преступности, увеличение масштабов терроризма, обострение межнациональных и осложнение международных экономических отношений. Выделены мероприятия, используемых на современном этапе развития страны для обеспечения экономической и финансовой безопасности. Подведены итоги азербайджанских экономических реформ. Установлено, что экономическая и финансовая безопасность в условиях развития рыночной экономики в Азербайджане должна базироваться на формировании действенного институционального обеспечения и среды. Важным является сосредоточение на предположении и устранении опасностей в институциональных преобразованиях, а также создание условий для эффективного функционирования экономических субъектов. Проиллюстрировано стадию развития Азербайджана в Индексе глобальной конкурентоспособности. Предложены меры, которые позволят снизить долю базовых условий, в частности институциональных, и перейти к повышению роли факторов эффективности и инноваций с целью обеспечения экономической и финансовой безопасности страны.

Ключевые слова: национальная безопасность, экономическая безопасность, финансовая безопасность, рост, развитие, государство, институциональное обеспечение, конкурентоспособность.

Формул: 1; рис.: 1; табл.: 3; библи.: 19.

Постановка проблемы. Проблема економічної безпеки Азербайджанської республіки є однією з ключових задач у забезпеченні розвитку суверенної країни. При цьому економічна безпека є невіддільною складовою національної безпеки, яка, відповідно до Закону Азербайджанської республіки «Про національну безпеку» від 29.07.2004 [1], полягає у забезпеченні захисту незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу держави, національних інтересів народу та країни, прав й інтересів особистості та суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Об'єктами цієї безпеки є особистість – її права і свободи; суспільство – його матеріальні та духовні цінності; держава – її незалежність, суверенітет, конституційний лад і територіальна цілісність. Відповідно економічна безпека відіграє ключову роль у забезпеченні, власне, економічних суверенітету та розвитку, реалізації зваженої соціальної політики, попередження стихійних лих, підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах внутрішніх і зовнішніх шоків і дисбалансів. Особливе місце у сучасних умовах займає фінансова безпека, необхідність забезпечення якої впливає з загостренням кризових подій. Створення ефективної національної системи економічної та фінансової безпеки, а також виявлення інституцій, що формують їх інституційне забезпечення, уможливить своєчасне виявлення загроз інтересам держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі, а також на сторінках і веб-ресурсах засобів масової інформатики останнім часом широко представлені питання, що стосуються економічної та фінансової безпеки Азербайджану. Над цією проблематикою плідно працюють такі вчені, як Ч. Аббасов, С. Асадов, А. Алієв [9], І. Ахмедов, З. Бабаєва [3], С. Багіров, Р. Велієв (Новруз огли), Дж. Гасанли, А. Гасанов [14], З. Гусейнов, Е. Ейвазов [12], М. Ісмайлов, Г. Кенгерлі, І. Мамедов, Р. Мамедов, Л. Мухсінова, Н. Несібзаде, А. Пірієв, І. Садигли, А. Худієв [18] та інші. Проте недостатньо вивченими залишаються питання інституційних трансформацій в економічному розвитку Азербайджанської Республіки, зокрема економічної та фінансової безпеки.

Метою статті є визначення сутності національної, економічної та фінансової безпеки, принципів їх забезпечення, загроз в економічній та фінансовій сфері, а також виявлення базових умов, що формують подальші інституційні перетворення.

Виклад основного матеріалу. З огляду на те, що економічна безпека – це найважливіша якісна характеристика економічної системи, що визначає спроможність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарюючих суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення [2, С. 60], можна обґрунтовано вважати, що для даного терміну існує велика кількість визначень, які принципово відрізняються і за семантикою, і

за змістом. Нині «економісти вважають, що психологічною та мотиваційною поведінковою основою забезпечення національних інтересів Азербайджана слугує уявлення про Азербайджан у майбутньому як про демократичну країну, що динамічно розвивається, спирається на свою багатовікову культуру та традиції» [3, С. 119].

Основними принципами забезпечення економічної безпеки, що впливають з принципів забезпечення національної безпеки Азербайджанської Республіки [1] є дотримання Конституції та законів країни; базування економічної безпеки на єдиній державній політиці та збалансованість і координованість напрямків її забезпечення; чітке визначення повноважень між органами забезпечення економічної безпеки Республіки, узгодженість їх діяльності та оперативне взаємне інформування цих органів; контроль за здійсненням діяльності в зв'язку із забезпеченням економічної безпеки; інтеграція в міжнародну систему економічної безпеки; збереження балансу між інтересами особистості, суспільства та держави та їх взаємна відповідальність.

Основними національними інтересами Азербайджанської Республіки в економічній сфері є: нарощування економічного потенціалу; розвиток ринкової економіки, вдосконалення її правових основ; забезпечення економічної стабільності; створення сприятливих умов для внутрішніх і іноземних інвестицій з метою розвитку економіки; захист і ефективне використання природних і матеріальних багатств; забезпечення вільного і рівноправної участі у формуванні та діяльності регіонального та світового ринку [4].

Відповідно до Закону «Про національну безпеку» [1], її забезпечення в економічній сфері Азербайджану полягає у захищеності економіки та економічних відносин країни від внутрішніх і зовнішніх чинників, що створюють небезпеку їх розвитку. На першому етапі незалежності, тобто у 90-х рр. XX ст., молода Азербайджанська Республіка мала відповідні труднощі, що були пов'язані з військовою агресією, переходом до ринкової економіки та інтеграцією в міжнародний економічний простір [5, С. 100]. Саме тоді країна зазнала серйозної економічної кризи, але продовжувала невпинний поступ до ринкової економіки, сприяла залученню іноземному капіталу та досягла великих успіхів, зокрема в енергетичній сфері. У рейтингу пострадянських економік Азербайджан займає 5 місце (табл. 1), що свідчить про успішність реформ.

Разом з тим ідентифікувати внутрішні та зовнішні чинники, що створюють небезпеку розвитку економічної та фінансової систем, можна за допомогою відповідних макро- і мікропруденційних індикаторів (табл. 2) і механізму стрес-тестування (рис. 1).

Таблиця 1

Місце Азербайджану у рейтингу пострадянських економік [6]

Місце	Країна	Інтеграл показник, зважений на рівень розвитку в 1990 р.	Інтегральний показник	Динаміка ВВП за ПКС на душу населення, 1990–2008	Зміна частки у світовому ВВП 1990–2008	Спад ВВП за ПКС з 1990 до мінімуму 1990-х рр.	Зростання реал. ВВП від мінімуму 1990-х рр. до 2011 р.	Динаміка реал. ВВП після кризи 2008-го
1	Білорусь	5.7	3.8	3	3	3	4	6
2	Естонія	6	6	2	6	2	9	11
3	Казахстан	7.5	5.2	5	7	4	6	4
4	Вірменія	10.3	5.8	1	2	10	3	13
5	Азербайджан	10.7	4.6	4	1	11	2	5
6	Латвія	10.9	10	6	8	8	13	15
7	Узбекистан	11.7	4.6	8	4	1	8	2
8	Литва	12	9.6	7	9	7	11	14
9	Туркменістан	12.5	4.2	9	5	5	1	1
10	РФ	13.4	9.6	10	10	6	12	10
11	Грузія	15.9	11.2	13	14	15	7	7
12	Україна	21.9	12.2	11	12	12	14	12
13	Молдова	23.1	13.2	14	15	13	15	9
14	Киргизія	30	10	12	11	9	10	8
15	Таджикистан	35.9	10	15	13	14	5	3

Зауважимо, що зазначені заходи рекомендовані міжнародними експертами [7–15]. Варто зауважити, що основний недолік існуючих на сьогодні методів стрес-тестування полягає в тому, що вони будуються не на комплексній системі принципів, а розвиваються спробами та помилками, і часто з обмеженими людськими, технічними та інформаційними можливостями.

Таблиця 2

Основні макро- і мікропруденційні індикатори фінансової системи

Макропруденційні індикатори	Мікропруденційні індикатори
Ефекти фін. глобалізації: зовнішньоторговельні канали розповсюдження кризових подій; кореляція у динаміці ринків капіталу	Достатність капіталу: коефіцієнти сукупної достатності капіталу; концентрація капіталу; достатність капіталу за під секторами фін. сектору та фін. корпораціями
Економічне зростання: сукупні темпи зростання; темпи зростання окремих секторів економіки	Якість активів фінансових корпорацій: розподіл виданих кредитів за секторами економіки; кредити в іноземній валюті; проблемні кредити; активи в ризикових фін. інструментах; активи в депозитах і державних зобов'язаннях; коефіцієнти фін. залежності
Платіжний баланс: сальдо поточного рахунку; достатність валютних резервів; зовнішній борг; умови торгівлі; експортно-імпортні операції; потоки прямих іноземних інвестицій	Стан споживача фін. послуг: співвідношення борг/капітал; прибуток (доходи); заборгованість домогосподарств; інші характеристики
Інфляція	Якість управління: показники витрат; чистий прибуток на одного співробітника; відхилення дохідності інвестиційного портфеля від середньоринкового; зростання вартості активів
Відсоткові ставки та валютний курс: волатильність відсоткових ставок і курсу гривні; рівень облікової ставки; стійкість обмінного курсу; відношення кредитної ставки до депозитної	Показники прибутку: рентабельність активів; рентабельність акціонерного капіталу; доходи та витрати; структурні індикатори прибутковості
Виконання бюджету: рівень доходів; рівень витрат; профіцит/дефіцит	Ліквідність: кредити центрального банку фін. корпораціям; міжбанківська кредитна ставка; коефіцієнт кредити/депозити; коефіцієнти ліквідності активів; ліквідність цінних паперів
Обсяги кредитування економіки і вартість активів: зростання обсягів кредитування; зростання вартості активів	Чутливість до ринкового ризику: зміна обмінних курсів; зміна відсоткових ставок; зміна курсів цінних паперів; зміна ціна товари та сировину
Грошові індикатори: динаміка внутрішніх кредитів; динаміка внутрішніх депозитів; грошовий мультиплікатор; відношення грошової маси до золотовалютних резервів	Основні характеристики ринку капіталу: ринкова вартість фін. інструментів; кредитні рейтинги; індикатори надлишкової дохідності; дохідність державних облігацій
Інші чинники: державні кредит й інвестиції; кредитування сектору загальнодержавного управління; зовнішній і внутрішній борг в економіці	

Джерело. Складено на основі [7; 8; 9].

Сучасна система мікропруденційного нагляду в Азербайджані базується здебільшого на платоспроможності та стійкості окремих організацій та установ. Натомість остання світова економічна криза проявила прогалини у цій сфері, продемонструвала нагальну необхідність системної упереджувальної роботи у фінансовій системі, особливо у системі державних фінансів. Насамперед оцінці підлягають показники: 1) зовнішнього боргу до ВВП країни; 2) зовнішнього боргу до річного обсягу експорту товарів і послуг; 3) зовнішнього боргу до річних доходів; 4) зовнішнього боргу, що підлягає виплаті у поточному році, до експорту; 5) відношення валютних запасів країни до річних виплат за зовнішнім боргом.

Проведені дослідження свідчать, що зовнішній борг Азербайджану стрімко зростає, і якщо ця тенденція зберігатиметься, то до 2020 року він наблизиться до ВВП країни. Крім цього, країна не є членом ЄС, тож не зможе розраховувати на допомогу у складні часи. Протягом 2015–2016 рр. зовнішній борг Азербайджанської Республіки дорівнював 8% до

ВВП, в на початок 2018 р. склав близько 20% (близько 10 млрд дол.). На думку експертів, «у країні підраховують лише ту частину боргу, яку використовували, проте інша, яка вже взята, але буде витрачена у наступні роки, не береться до уваги. Крім цього, не враховуються борги державних підприємств, які були отримані за рахунок держгарантій. У всьому світі зовнішній борг розраховується в сукупності усіх показників. Якщо Азербайджан буде вести розрахунок таким чином, то зовнішній борг складе половину ВВП» [11] (допустимим значенням є 90%). Оцінити рівень економічної та фінансової безпеки країни можна також за допомогою показника відношення зовнішнього боргу до обсягу річного експорту товарів і послуг. Він дозволяє дати оцінку спроможності країни обслуговувати поточні платежі. «Якщо цей показник знаходиться на рівні 220%, то це означає, що зовнішні борги знаходяться у критичному стані, на рівні 132–220% – у нормальному, і нижче – 132% – в оптимальному стані» [12, С. 52]. Основною небезпекою для рейтингу платоспроможності Азербайджана є те, що показник зростає на близько 25% з року в рік.

Рис. 1. Механізм стрес-тестування
Джерело. Складено на основі [8; 9; 10].

Інший показник, що дозволяє оцінити рівень зовнішньої заборгованості, – відношення зовнішнього боргу до державних доходів. Небезпечним для країни є зростання цього показника до рівня більше 250%. Щодо показника зовнішнього боргу, що підлягає виплаті у поточному році, до експорту: якщо щорічні виплати перевищують обсяг експорту на 25%, то це вважається критичним. Натомість якщо розмір зовнішнього боргу, що повернутий у поточному році, перевищує доходи державного бюджету на 10%, то це вважається небезпечною ситуацією для економіки та фінансової системи. Цей показник в Азербайджані, порівняно з іншими показниками, наближається до критичної межі.

У визначенні кредитного рейтингу країни більшість рейтингових агентств використовує показник відношення валютних запасів до річних виплат за зовнішнім боргом. Як засвідчує міжнародний досвід, навіть невеликою проблеми, що пов'язана з обслуговуванням зовнішнього боргу, достатньо для зниження кредитного рейтингу. У січні 2018 р. міжнародне рейтингове агентство Standard & Poor's у своєму звіті підтвердило довгострокові та короткострокові суверенні кредитні рейтинги Азербайджану за зобов'язаннями в іноземній і національній валюті на рівні «BB + / B», прогноз рейтингів

визнано як «негативний». В економіці спостерігається нестача доларів, існують проблеми з курсом маната, але з другого півріччя 2018 р. варто очікувати поліпшення ситуації.

Узагальнюючи [1], [18] та [19] пропонуємо провести забезпечення економічної та фінансової безпеки Азербайджану в контексті зміцнення інвестиційно-інноваційно-інновативної безпеки, яка утворена шляхом інтеграції інвестиційної, інноваційної та інновативної компонент.

Тому для розширення теоретичної бази, необхідної для визначення економічної безпеки Азербайджану доцільно ввести у науковий обіг інтегральний індекс інвестиційно-інноваційно-інновативної безпеки $I_{ІІІБ}$, який доцільно визначати за такою формулою:

$$I_{ІІІБ} = \frac{V_{ВВП} I_{інновБ} + V_{Інвест} + F_{ІТР}}{V_{ВВП}}, \quad (1)$$

де $I_{інновБ}$ – індекс інновативної безпеки, де $V_{Інвест}$ – загальний обсяг інвестицій (зовнішніх і внутрішніх), $F_{ІТР}$ – витрати на науково технічний розвиток, $V_{ВВП}$ – обсяг ВВП [19].

Крім того для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки варто враховувати індикатори тінзації національної та регіональної економічної системи, темп приросту ВВП (зокрема, на одну особу), відношення обсягу ВВП до середнього значення в країнах ЄС та світу.

Важливим фактором зміцнення азербайджанської економіки є розробка сучасної методики оцінювання її безпеки, де ключовим індикатором має стати індекс інклюзивності, який поєднує у собі три групи факторів:

1. ВВП на душу населення, ВВП на одного працівника, очікувана тривалість життя, зайнятість населення;

2. Коефіцієнт розшарування суспільства за доходами, рівень бідності, коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства, медіанний дохід;

4. Скориговані чисті заощадження, парникова інтенсивність ВВП, державний борг, коефіцієнт демографічного навантаження).

Такий підхід дозволяє найбільш об'єктивно оцінити загальний економічний стан населення та країни загалом. Саме тому на останньому форумі в Давосі дійшли спільної думки, що індекс інклюзивності має інформувати про стан економічної системи країни. Зауважимо, що Азербайджанська Республіка за даним показником є одним із світових лідерів. Так, у 2108 р. серед країн, що розвиваються Азербайджан зайняв почесне третє місце, випередивши такі країни ЄС як Латвія та Польща [17].

Якщо розглядати фінансову безпеку як автономний показник, то надзвичайно важливо оцінити стійкість національної банківської системи. Останні роки в Азербайджані вона почала прискорено розвиватися, про що свідчать кредити фінансових корпорацій до ВВП: за даними Світового банку [13], вони збільшились за 2014–2016 рр. із 27 до 38,9%. Проте залишаються низькими банківські активи на душу населення порівняно іншими країнами СНД. Також варто зважати на необхідність захисту банківської системи від іноземної конкуренції. «Так, з 1 січня 2004 року усунуто ліміти, що заважали участі іноземних банків в банківському секторі Азербайджану [12, С. 53]. Однак в умовах дії різних політичних, економічних та інших ризиків вкладення або зняття іноземними банками додаткових грошових ресурсів може загрожувати економічному розвитку Республіки.

На нашу думку, забезпечення економічної та фінансової безпеки в Азербайджані має базуватись на формуванні дієвого інституційного забезпечення та середовища. У цьому контексті варто погодитись з висловлюванням Нобелівського лауреата М. Алле: Це міф, буцімто економіка ринків може бути результатом стихійної гри економічних сил і політики потурання (*laissez-faire*). Реальність полягає в тому, що економіка ринків є невіддільною від інституційних рамок, у яких вона працює» [14, С. 243]. Ці рамки і формують інституційне середовище, тобто сукупність формальних правил (політичних (юридичних) і економічних) та неформальних норм, що створюють умови для економічної діяльності, структурують їх та є фундаментальною передумовою забезпечення економічної безпеки [8, С. 540].

Стадії розвитку країн світу та умови їх конкурентоспроможності, що наведені у табл. 3, демонструють нинішню перехідну стадію азербайджанської економіки. Натомість у представленому The Global Competitiveness Report 2017-2018 [17] Азербайджанська Республіка на дві позиції покращила свої показники з індексом 4,7, зайнявши 35-е місце серед 137 країн.

Таблиця 3

Стадії розвитку країн світу та умови їх конкурентоспроможності
у 2017–2018 рр.

Стадія розвитку та ВВП на душу населення (дол.)	Країни	Умови конкурентоспроможності
Стадія 1 (економіка, що визначається чинниками виробництва): <2000	Бангладеш, Індія, Болівія, Кенія, Киргизька Респ., Молдова, Таджикистан, Пакистан	Базові умови (60%), чинники ефективності (35%)
Перехід від стадії 1 до стадії 2: 2000–2999	Алжир, Азербайджанська Респ. , Індонезія, Іран, Казахстан, Монголія, Венесуела, В'єтнам, Україна, Російська Федерація	Базові умови (40–60%), чинники ефективності (35–50%)
Стадія 2 (економіка, що визначається ефективністю): 3000–8999	Вірменія, Бразилія, Болгарія, Китай, Грузія, Румунія, Сербія, ПАР, Таїланд	Базові умови (40%), чинники ефективності (50%)
Перехід від стадії 2 до стадії 3: 9000–17000	Чилі, Хорватія, Угорщина, Латвія, Литва, Малайзія, Польща, Словачія, Туреччина	Базові умови (20–40%), чинники ефективності (50%), чинники інновацій (10–30%)
Стадія 3 (економіка, що визначається інноваціями): >17 000	Бельгія, Канада, Чеська Респ., Франція, Німеччина, Ізраїль, Італія, Японія, Іспанія, Швеція, ОАЕ, Великобританія, США	Базові умови (20%), чинники ефективності (50%), чинники інновацій (30%)

Джерело. Складено на основі [17].

Проблемою більшості країн, що розвиваються, зокрема і Азербайджану, є копіювання правил і норм інших країн. Так, за дослідженнями А. Алієва, за розробки республіканських законів у якості взірців беруть окремі закони та нормативні акти передових західних країн, але при цьому обрані закони у сфері конкуренції, конкурентоспроможності, інноваційної діяльності, розвитку особистості, освіти, охорони здоров'я, культури, стандартизації, інформаційно-комунікативних технологій не враховуються достатньою мірою» [15, С. 67] та [16]. Для держави, зокрема Азербайджанської республіки, важливішим є зосередження уваги на передбаченні та усуненні небезпек в інституційних перетвореннях, а також створення умов для ефективного функціонування економічних суб'єктів. Це підтверджують і позиції країни в Індексі глобальної конкурентоспроможності. Крім цього, країні вдалося випередити економіки, таких країн як Польща, Португалія, Італія, Литва, Угорщина, Туреччина та Бразилія. Проте слабким місцем виявився показник «Розвиток фінансового ринку» (79-е місце), що і свідчить про відповідні загрози економічній та фінансовій безпеці.

Азербайджану потрібно орієнтуватись на світовий досвід, який свідчить, що країни-лідери мають розвинуті інституції та інституційне забезпечення, які сприяють економічній та фінансовій безпеці. На думку А. Худієва, «через внутрішні загрози у державному регулюванні економічної безпеки національної економіки найважливішу роль грає вірне проведення радикальних економічних реформ» [18, С. 90]. У контексті безпеки Азербайджану це передбачатиме проведення подальших реформ щодо: 1) захисту права власності, зокрема інтелектуальної; 2) підвищення суспільної довіри політикам; 3) зниження нерегулярних платежів і хабарів; 4) забезпечення незалежності судової влади; 5) уникнення фаворитизму у рішеннях державних службовців; 6) усунення марнотратства бюджетних коштів; 7) зниження тягаря державного регулювання; 8) підвищення ефективності правових рамок і розв'язання суперечок; 9) підвищення прозорості політики уряду; 10) зниження витрат бізнесу на нейтралізацію злочинів і насильства; 11) підтримання етичної поведінки компаній; 12) підвищення сили аудиту та звітності; 13) підвищення ефективності корпоративної поведінки; 14) захисту інтересів міноритарних акціонерів; 15) підвищення захисту прав інвесторів. У підсумку ці заходи дадуть можливість знизити частку базових умов, зокрема інституційних, і перейти до підвищення ролі чинників ефективності (освіти,

ринків, технологічної готовності), а у подальшому і чинників інновацій, зокрема конкурентності бізнесу та інновативності.

У той же самий час для забезпечення національної, зокрема економічної та фінансової безпеки, Азербайджан вносить свій внесок у встановлення стабільного світового порядку, що базується на принципах рівності прав, взаємної поваги і взаємовигідної співпраці.

Висновки та пропозиції. Таким чином, дослідження доводить, що фінансова безпека є ключовою підсистемою економічної безпеки, що в комплексі є невіддільною складовою національної безпеки Азербайджанської Республіки. Серед основних завдань зміцнення економічної безпеки доцільно віднести забезпечення захисту: незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу держави, національних інтересів народу та країни, прав й інтересів особистості та суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. При цьому фінансова безпека – це захищеність фінансової системи та фінансових відносин країни від внутрішніх і зовнішніх чинників, що створюють небезпеку їх розвитку. До основних загроз віднесено: вичерпаність або неефективне використання економічного потенціалу держави, виникнення фінансової та технологічної залежності національної економіки від інших країн, порушення діяльності трубопроводів, інших комунікаційних і транспортних коридорів; роз'єднаність державної системи, яка регулює економічні зв'язки, непропорційний розвиток економіки; ізоляція країни від світової економіки; порушення фінансово-кредитної системи, незаконне вивезення з країни матеріальних та фінансових коштів; розграбування і неефективне використання природних і матеріальних багатств; ослаблення інвестиційної активності.

Ідентифікувати внутрішні та зовнішні чинники, що створюють небезпеку розвитку економічної та фінансової систем, можна за допомогою відповідних макро- і мікропруденційних індикаторів і механізму стрес-тестування. Це дозволить створити дієву систему мікросимуляційного моделювання та прогнозування рівня економічної та фінансової безпеки. Встановлено, що основним недоліком існуючих на сьогодні моделей, які містять компоненту стрес-тестування є те, що вони будуються не на комплексній системі принципів, а на аналізі кількості спроб та помилок. Дослідження доводить, що на сучасному етапі інституційних змін, для оцінювання фінансово-економічної безпеки варто додатково використовувати показники, що корелюються з рівнем інклюзивності, інвестиційно-інноваційно-інновативності та зовнішнього боргу країни.

Встановлено, що для Азербайджанської республіки важливим завданням є зосередження уваги на передбаченні та усуненні небезпек в інституційних перетвореннях, а також створення умов для ефективного функціонування економічних суб'єктів. Це дасть можливість знизити частку базових умов, зокрема інституційних, і перейти до підвищення ролі чинників ефективності, а у подальшому і чинників інновацій, зокрема конкурентності бізнесу та інновативності.

Пропонується розробити комплексну методику оцінки рівня економічної безпеки Азербайджану на основі інтегральних індексних методів, які включатимуть такі важливі субіндекси як фінансова та інклюзивна безпека.

Література

1. О национальной безопасности: Закон Азербайджанской Республики от 29.06.2004, № 712-III [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://republic.preslib.az/ru_d4-74.html.
2. Кузнецов Д. А. Система индикаторов экономической безопасности страны / Д. А. Кузнецов, М. Н. Руденко // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2015. – № 23 (308). – С. 59–66.
3. Бабаева З. Г. Сущность и система экономической безопасности Азербайджанской Республики / З. Г. Бабаева // Bakı Universitetinin Xəbərləri. – 2005. – № 3. – С. 118–126.
4. Независимый Азербайджан. Система национальной безопасности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://republic.preslib.az/ru_a5.html.
5. Коваленко Ю. М. Сучасне інституційне середовище фінансового сектору економіки України / Ю. М. Коваленко // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 100–111.
6. Рейтинг успешности пострадавших экономик [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://real-economy.com.ua/publication/ratings/7166.html>.
7. Об утверждении Концепции национальной безопасности Азербайджанской республики: Распоряжение Президента Азербайджанской республики: от 23.07.2007, № 2198. – Режим доступа : <http://miqrasiya.nakhchivan.az/ru/images/stories/Serencam/bru.pdf>.
8. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. – Київ : ДННУ «Акад. фін. управління», 2014.

9. Коваленко Ю. М. Финансова стійкість та її підтримання у фінансовому секторі економіки: міжнародний і національний контексти / Ю. М. Коваленко // Бізнесінформ. – 2013. – № 9. – С. 274–279.
10. Blaschke W. Stress Testing of Financial System: An Overview of Issues, Methodologies and FSAP experience / W. Blaschke, M. T. Jones, M. S. Martinez Peria // IMF Working Paper. – 2011. – № 01/88. – 56 p.
11. Внешний долг Азербайджана стремительно растет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.meydan.tv/ru/site/opinion/28625>.
12. Эйвазов Е. Т. Обеспечение экономической безопасности Азербайджана в финансовой сфере / Е. Т. Эйвазов // Економіка та держава. – 2012. – № 11. – С. 51–53.
13. The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>.
14. Allais M. L'impôt sur le capital et la reforme monetaire / Allais M. – Paris : Hermann, 1977. – 370 p.
15. Алиев А. Б. Инновационные факторы в системе обеспечения экономической безопасности страны / А. Б. Алиев // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2013. – № 1 (25). – С. 66–75.
16. Коваленко Ю. М. Формування інституційних умов передумов розвитку фінансового сектору економіки України / Ю. М. Коваленко // Економіка України. – 2011. – № 7. – С. 49–60.
17. The World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.weforum.org.
18. Худиев А. И. Основные направления государственного регулирования экономической безопасности в Азербайджанской Республике / А. И. Худиев // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 12. – С. 88–90.
19. Залізко В. Д. Методика оцінювання економічної безпеки сільських територій України / В. Д. Залізко, В. І. Мартиненков // Економіка України. – 2016. – № 1 (650). – С. 19–34.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2018

© Залізко В. Д., Салаєв К. Г.,
Попрозман Н. В.

References

1. O nacional'noj bezopasnosti: Zakon Azerbajdzhanskoj Respubliki ot 29.06.2004 № 712-III [Law of the Azerbaijan Republic On national security from June 29, 2004, № 712-III]. (2004). *republic.preslib.az*. Retrieved from http://republic.preslib.az/ru_d4-74.html [in Russian].
2. Kuznecov, D. A. & Rudenko, M. N. (2015). Sistema indikatorov ekonomicheskoj bezopasnosti strany [System of indicators of the economic security of the country]. *Nacionalnye interesy: priority i bezopasnost – National interests: priorities and security*, 23 (308), 59–66 [in Russian].
3. Babaeva, Z. G. (2005). Sushnost i sistema ekonomicheskoj bezopasnosti Azerbajdzhanskoj Respubliki [The essence and system of economic security of the Republic of Azerbaijan]. *Baki Universitetinin Xəbərləri – Baki University News*, 3, 118–126 [in Russian].
4. Nezavisimyj Azerbajdzhan. Sistema nacionalnoj bezopasnosti [Independent Azerbaijan. National Security System]. (n. d.). *republic.preslib.az*. Retrieved from http://republic.preslib.az/ru_a5.html [in Russian].
5. Kovalenko, Yu. M. (2013). Suchasne instytutsijne seredovysche finansovoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Current institutional Framework of financial sector of Ukraine]. – *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 5, 100–111 [in Ukrainian].
6. Rejtyng uspishnosti postradjans'kyh ekonomik [The rating of success of post-soviet economies]. (n. d.). *real-economy.com.ua*. Retrieved from <http://real-economy.com.ua/publication/ratings/7166.html> [in Ukrainian].
7. Ob utverzhenii Konceptii nacionalnoj bezopasnosti Azerbajdzhanskoj respubliki: Rasporjazhenie Prezidenta Azerbajdzhanskoj respubliki ot 23.07.07 № 2198 № 712-III [Order of the President of the Republic of Azerbaijan On the approval of the National Security Concept of the Republic of Azerbaijan from July 23, 2007]. (n. d.). *miqrasiya.nakhchivan.az*. Retrieved from <http://miqrasiya.nakhchivan.az/en/images/stories/Serencam/6ru.pdf> [in Russian].
8. Yefymenko, T. I., Hasanov, S. S., Leonenko, P. M. et al. (2014). *Modernizatsiia finansovoi systemy Ukrainy v protsesi ievrointehratsii [Modernization of the financial system of Ukraine in the process of European integration]*. (Vol. 2). Kyiv: DNNU «Acad. Fin. Management» [in Ukrainian].
9. Kovalenko, Yu. M. (2013). Finansova stijkist ta ii pidtrymannja u finansovomu sektori ekonomiky: mizhnarodnyj i nacionalnyj konteksty [Financial sustainability and its maintenance in the financial sector of the economy: international and national contexts]. *Biznesinform – Businessinform*, 9, 274–279 [in Ukrainian].
10. Blaschke, W., Jones, M. T. & Martinez Peria, M. S. (2011). Stress Testing of Financial System: An Overview of Issues, Methodologies and FSAP experience, *IMF Working Paper*, 01/88, 56.
11. Vneshnij dolg Azerbajdzhana stremitelno rastet [The external debt of Azerbaijan is growing rapidly]. (n. d.). *www.meydan.tv*. Retrieved from <https://www.meydan.tv/ru/site/opinion/28625> [in Russian].
12. Jeivazov, E. T. (2012). Obespechenie jekonomicheskoj bezopasnosti Azerbajdzhana v finansovoj sfere [Ensuring Economic Security of Azerbaijan in the Financial Sector]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the State*, 11, 51–53 [in Russian].
13. The World Bank. *www.worldbank.org*. Retrieved from <http://www.worldbank.org>.
14. Allais, M. *L'impôt sur le capital et la reforme monetaire [Capital Tax and Monetary Reform]* (1977). Paris, Hermann [in French].
15. Aliev, A. B. (2013). Innovacionnye faktory v sisteme obespechenija jekonomicheskoj bezopasnosti strany [Innovative factors in the system of ensuring the economic security of the country]. *Jekonomicheskie i socialnye peremeny: fakty, tendencii, prognoz – Economic and social changes: facts, trends, forecast*, 1 (25), 66–75 [in Russian].
16. Kovalenko, Yu. (2011). Formuvannia instytutsijnykh umov peredumov rozvytku finansovoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Formation of institutional conditions of the preconditions for the development of financial sector of economy of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 7, 49–60 [in Ukrainian].
17. The World Economic Forum [WEF]. *www.weforum.org*. Retrieved from www.weforum.org.
18. Hudiev, A. I. (2012). Osnovnye napravlenija gosudarstvennogo regulirovanija jekonomicheskoj bezopasnosti v Azerbajdzhanskoj Respublike [The main directions of state regulation of economic security in the Republic of Azerbaijan]. *Investicii: praktika ta dosvid – Investments: Practice and experience*, 12, 88–90 [in Russian].
19. Zalizko V. D. (2016). Metodika ocinki ekomicnoi bezpeki silskikh territorij Ukrainy [Methodic of evaluation of economic security rural territories Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 1 (650), 19–34 [in Ukrainian].

Received 05.03.2018

© Zalizko V. D., Kanan S. H.,
Poprozman N. V.